

Mutluluk Ekonomisi ve Kamu Politikası*

Yaprak KARADAĞ DUYMAZLAR¹, Bernur AÇIKGÖZ², Muharrem Burak ÖNEMLİ³

¹Dr. Arş. Gör., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, yaprak.karadag.duymazlar@ikc.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1127-3181

²Prof. Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İİBF, bernur.acikgoz@ikc.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6040-4443

³Prof. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İİBF, mburak.onemli@ikcu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5087-6420

Öz: Geleneksel kalkınma anlayışının yerini sürdürülebilir kalkınmaya ve insani gelişmeye bırakması, refahın yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Ekonomik refahın göstergesi olarak kabul edilen milli gelirin toplumların refahını yansıtmada yetersiz kalması nedeniyle mutluluk ölçümlerinden yararlanılarak yeni göstergelerin oluşturulması çabası, içinde bulunduğumuz yüzyılda giderek yaygınlaşmaktadır. Mutluluğu belirleyen iktisadi değişkenler ve iktisadi politikaların olası etkileri üzerine interdisipliner çalışmaların yürütüldüğü mutluluk ekonomisi, politik karar alma süreçlerine ampirik temelli bulgular sunan bir çalışma alanıdır. Bu çalışma, mutluluk ekonomisi bulgularının ve mutluluk ölçümlerinin kamu politikasına dâhil edilme sürecini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Mutluluk ve kamu politikası ilişkisi, alandaki teorik tartışmalar ve bu tartışmaların getirdiği yenilikçi girişimler çerçevesinde sunulmuştur. Uluslararası uygulama ve ülke örneklerinin yanında, kalkınma planları ve yaşam memnuniyeti araştırmaları bağlamında Türkiye’deki durum da değerlendirilmiştir. Bu sayede çalışma, kamu politika yapım süreçlerinde mutluluk ekonomisi bulgularının ve mutluluk ölçümlerinin somut bir şekilde nasıl yer alabileceğini göstererek, literatüre katkı sağlamaktadır. Çalışmanın sonucunda, mutluluğun dâhil edildiği yeni refah göstergeleri oluşturma girişimlerinin ulusal ve uluslararası düzeyde varlığı tespit edilmiştir. Dahası, ülkelerin kamu politikalarında mutluluğu teşvik edecek uygulamaları hayata geçirdiği ve mutluluğun kamu politikasının hedeflerinden biri haline geldiği gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mutluluk ekonomisi, Mutluluk, Kamu politikaları, Kalkınma ekonomisi, Refah ekonomisi

Jel Kodları: D69, I31, O15

Happiness Economics and Public Policy

Abstract: The shift from traditional development to sustainable development and human development has necessitated the re-evaluation of welfare. Due to the inadequacy of national income measurements used as an indicator of economic prosperity in reflecting the welfare of societies, the studies on happiness economics and the effort to create new indicators by utilising happiness measurements are becoming increasingly widespread in the current century. Happiness economics is a field of study that provides empirically based evidence for the policy-making process by conducting interdisciplinary studies on the economic variables that determine happiness and the possible effects of economic policies. This study aims to reveal the process of including happiness economics findings and happiness measurements in public policy. The relationship between happiness and public policy is presented within the framework of theoretical debates in the field and the initiatives brought by those debates. Besides international examples, the current situation in Turkey has also been assessed in the context of development plans and life satisfaction surveys. In this way, the study contributes to the literature by showing how happiness economics and happiness measurement can be concretely incorporated into policy-making processes. The study concludes that there are national and international attempts to create new welfare indicators that include happiness. Furthermore, it has been observed that countries have implemented practices to promote happiness in public policies, and happiness has become one of the aims of public policy.

Keywords: Happiness economics, Happiness, Public policies, Development economics, Welfare economics

Jel Codes: D69, I31, O15

Atf: Karadağ Duymazlar, Y., Açıkgöz, B. & Önemli, M. B. (2025). Mutluluk ekonomisi ve kamu politikası.

Fiscaoeconomia, 9(1), 516-537.
<https://doi.org/10.25295/fsecon.1421105>

Geliş Tarihi: 18.01.2024
Kabul Tarihi: 06.11.2024

Telif Hakkı: © 2025. (CC BY)
(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

* Bu çalışma Araş. Gör. Dr. Yaprak Karadağ Duymazlar tarafından hazırlanan ve 2023 yılında tamamlanan “Vergi, Kamu Harcaması ve Mutluluk Üzerine Üç Çalışma” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

1. Giriş

Mutluluk ekonomisi, geleneksel büyüme anlayışının ötesine geçerek sürdürülebilir kalkınma anlayışına dâhil olma ve refah iktisadının fayda kavramına alternatif sunma amacı güden bir çalışma alanıdır. Mutluluk ekonomisi, bireylerin ve toplumların mutluluklarını artırmayı hedefleyen iktisadi politikalar ve bu politikaların olası etkileri üzerine çalışmalar yürüterek, politik karar alıcıların refahı artırmaya yönelik bir yol haritası hazırlamasına katkı sunmayı amaçlamaktadır. Bu alandaki çalışmalardan elde edilen bulgular, politik karar alma süreçlerine iyi oluşu teşvik eden uygulamaları dâhil etmesi yönünde dayanak sağlamaktadır. Bununla beraber, mutluluk ekonomisinin ampirik temelli bulguları yalnızca iktisadi değişkenler ile belirlenmemektedir. Mutluluk ekonomisi, mutluluğun belirleyicilerini gelir ile sınırlandırmanın ötesine geçmekte ve çalışma sahasını psikoloji, sosyoloji, siyaset bilimi vb. alanlarla birleştirerek mutluluğa multidisipliner bir bakış açısıyla yaklaşma fırsatı sunmaktadır.

Mutluluk ekonomisi alanının dünya çapında bilinirliğinin giderek artması neticesinde, gerek akademik arenada gerek kurum ve kuruluşlarda mutluluk ölçümlerinin yapılması ve refahın göstergesi olarak yeni endekslerin oluşturulması gayretleri sürmektedir. Mutluluk ölçümlerinin kamu politikasında nasıl kullanılabileceğine yönelik tartışmalar devam ederken, politik aktörler de bu tartışmaları söylemlerine dâhil etmekte ve mutluluğun kamu politikalarında yer almasına yönelik atılımlarda bulunmaktadırlar.

Mutluluk ölçümlerinden yararlanarak kamu politikalarının tasarlanmasına ilişkin son yıllarda uluslararası arenada yaygın bir çaba gösterilmektedir. Birleşmiş Milletler tarafından iyi oluşun sürdürülebilir kalkınmanın bir hedefi olarak ele alınması, sürecin getirdiği başlıca kazanımlardandır. Yine Birleşmiş Milletler'in mutluluğa ve iyi oluşa ilişkin göstergeler belirlemesi ve bu alanlarda komisyonlar kurması önerileri ile hükümetler, ortak harekete geçme fırsatı yakalamışlardır.

Bununla birlikte kamu politikaları aracılığıyla mutluluğun artırılmasına yönelik tartışmalar devam etmektedir. Tartışmanın bir tarafı mutluluğun öznel bir mesele olduğu ve bireylerin kendi mutluluklarından sorumlu oldukları görüşünü dile getirmektedir. Ancak politik kararların insan hayatını her yönüyle etkilediği düşünüldüğünde vatandaşların yaşam memnuniyetlerine etkileri de yadsınamaz hale gelmektedir. Yine tartışmanın diğer bir tarafı, mutluluğun devletin varlığının nihai amacı mı, yoksa devletin refahın maksimizasyonu amacına ulaşmada katkı sunan bir araç mı olduğu üzerinedir. Bir diğer ifadeyle mutluluk ölçümleri, kamu politikalarının başarısını yansıtan nihai bir gösterge olarak mı kabul edilmeli, yoksa kamu politikalarının değerlendirilmesinde refahın diğer ölçütlerini tamamlayan bir gösterge olarak mı kullanılmalıdır sorusunun cevabı aranmaktadır.

İlgili sorulara cevap aramak ve katkı sunmak üzere akademik arenada mutluluk ekonomisi literatürü giderek genişlemektedir. Ulusal literatürde mutluluk ve gelir ilişkisi, mutluluk ve ekonomik büyüme, mutluluğun belirleyicileri gibi konularda ampirik çalışmalar mevcuttur. Buna rağmen, mutluluk ile bağlantılı kamu politikalarının uygulanışı, bu politikaların mutluluk ekonomisi bulguları ile ilişkisi ve dünyadaki gelişmelerin hangi aşamada olduğu konularını inceleyen çalışmaların eksikliği dikkat çekicidir.

Bu çalışma, mutluluk ekonomisi bulgularının ve mutluluk ölçümlerinin kamu politikalarının oluşturulma ve uygulanma sürecinde nasıl kullanıldığını ele almaktadır. Çalışmada şu soruların cevapları aranmaktadır:

- Mutluluk ekonomisi nedir?
- Dünyada ve Türkiye'de kamu politikalarının oluşturulma sürecinde mutluluk ölçümlerinden yararlanılmakta mıdır?
- Kamu politikalarında toplumun mutluluğunu artırmaya yönelik girişimler bulunmakta mıdır?

Çalışma, mutluluk ekonomisinin kavramsal çerçevesini oluşturarak ve bu alandaki literatürü gözden geçirerek, mutluluk ölçümlerinin kamu politikalarına dâhil edilme

sürecini aydınlatmayı hedeflemektedir. Özellikle Türkiye örneği üzerinden yapılan analizlerle, ulusal düzeyde mevcut uygulamaların değerlendirilmesi ve geliştirilmesine yönelik somut öneriler sunulmaktadır. Bu şekilde, çalışma hem akademik literatüre katkı sağlamakta hem de politika yapımcılar için yol gösterici bilgiler sunarak, mutluluğu artırmaya yönelik politikaların tasarımına yardımcı olmaktadır.

Bu kapsamda ilk olarak, mutluluk ve mutluluk yerine kullanılan terimlere yer verilerek kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Ardından mutluluk ekonomisinin ortaya çıkış süreci ve mutluluğun ölçülmesine yönelik çalışmalara yer verilmiştir. Sonuç bölümünde, mutluluğun kamu politikalarına dâhil edilme süreci, alandaki teorik tartışmalar ve mutluluğu kamu politikalarına dâhil eden ülke örnekleri üzerinden değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler Türkiye için kalkınma planları ve yaşam memnuniyeti araştırmaları esas alınarak ulusal politikalar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Sonuç bölümündeki değerlendirmeler üzerinden, mevcut uygulamaları geliştirmeye yönelik öneriler sunulmuştur.

2. Mutluluk ve İlgili Kavramlar

Mutluluk, varlığından şüphe edilemeyen ancak somut olmayan bireysel bir duygu ve özlem halidir. Mutluluk kişinin aile hayatı, çevresi, yaşam tarzı, siyasi görüşü, ruh hali, karakteri, istekleri gibi birçok faktörden etkilendiğinden tüm insanlar için uygun bir tanımını yapmak zordur (Kahyaoğlu, 2008, s. 23). İlk çağ düşünürlerinden Aristoteles ve Platon gibi filozoflar mutluluğu (eudaimonia¹) insanların ulaşmak istediği en doğal amaç ve en yüksek iyi olarak görmüşlerdir. Mutluluk; Sokrates için en iyi durum, Farabi için yüce bir amaç ve insanın ulaşacağı en yüksek iyilik, Democritus için keyifli bir hayattır (Şeker, 2016, s. 14-15; Merkit, 2021, s. 181). Orta çağ felsefesinde de mutluluk yaşamın amacı olarak görülmüşken, bu dönemde sınırları teolojik olarak belirlenen ve doğaüstü öğeler içeren bir kavrama dönüşmüştür. Mutluluk, 16. yüzyılda reform hareketleri ile teolojiden uzaklaşmış ve merkezine insanı alan bir dönüşüm içerisine girmiştir. 17. ve 18. yüzyıllarda ise aklın rehberliğinde, yaşayarak ulaşılabilecek bir durum olarak değerlendirilmiştir (Merkit, 2021, s. 181). Mutluluğa ilişkin en bilindik tanımlardan biri Jeremy Bentham'ın 1789 tarihli meşhur kitabı "*An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*" da yapılmıştır. Bentham'a göre mutluluk; yaşamdan alınan keyif, zevk ve acının toplamıdır (Veenhoven & Dumludağ, 2015).

Mutluluk ekonomisi çalışmalarında ise mutluluk kavramıyla birlikte yaşam kalitesi, öznel iyi oluş ve yaşam memnuniyetine ilişkin göstergelerin de yer aldığı ve bu kavramlarının mutluluk yerine sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Literatürde bu göstergelerin birbirleri yerine kullanımı kabul görmüş olsa da kavramsal olarak bazı farklılıklar taşımaktadırlar (Veenhoven, 2000, s. 1).

Yaşam kalitesi, bireysel tatminle ilişki olmasının yanı sıra psikolojik faktörleri, sosyal çevre, ekonomik durum, eğitim, sağlık, gelir gibi ekonomik ve sosyal alanları da içeren bir kavramdır (Lee, 2021, s. 567). Yaşam kalitesi ile bireylerin refahları ve öznel iyi olma hali birlikte ölçülmektedir. Bu ölçümler; insan odaklı olarak "*insanın iyi olma hali*", doğa merkezli olarak "*çevresel iyi olma hali*" ve mekân merkezli olarak "*yerin iyi olması hali*" alanlarını içermektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 4).

Yaşam kalitesini ölçen endekslere; Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın (United Nations Development Programme-UNDP) *İnsani Gelişme Endeksi (Human Development Index-HDI)*, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (Organisation for Economic Co-Operation and Development-OECD) *Daha İyi Yaşam Endeksi (Better Life Index-BLI)* ve Ekonomist İstihbarat Birimi'nin (Economist Intelligence Unit -EIU) *Yaşam Kalitesi Endeksi (Quality of Life-QLI)* örnek gösterilebilir. İnsani gelişme endeksi; eğitim, gelir ve ortalama yaşam beklentisi gibi çeşitli faktörleri göz önünde bulundurarak ülkelerin gelişmişlik düzeyini yansıtmaktadır. Daha iyi yaşam endeksi; 11 temadan ve 24 göstergeden oluşan konut, gelir, iş, eğitim, çevre, sağlık ve güvenlik gibi çeşitli faktörlerle,

¹ Bu terim "*iyi ruhsal durum halini veya sağlıklı, mutlu ve varlıklı olmayı içeren iyi oluş hali*" ni yansıtmaktadır (Veenhoven & Dumludağ, 2015).

insan hayatının farklı yönlerini ele almaktadır. Yaşam kalitesi endeksi ise yaşam beklentisi, boşanma oranı, kişi başına düşen milli gelir, siyasi istikrar ve kamu güvenliği, işsizlik oranı, cinsiyet eşitsizliği ve siyasi ve sivil özgürlük gibi faktörler kullanılarak değerlendirilmektedir (Lee, 2021, s. 567-568). Bu bağlamda yaşam kalitesinin; içerisinde mutluluğu ve yaşam memnuniyetini de barındıran, yaşamın çevresel, sosyal, ekonomik ve mekânsal boyutunu içeren geniş bir kavram ve gösterge olduğu söylenebilmektedir.

Mutluluk ekonomisi literatüründeki bir diğer ilgili kavram ise öznel iyi oluşturmaktır. Öznel iyi oluşun, iyi olma halinin bireysel ve bilişsel değerlendirmelere bağlı, soyut yönünü yansıtan bir kavram olduğu ifade edilebilir. Diener (1984) öznel iyi oluşu üç farklı bileşenle açıklamıştır. Diener'e (1984) göre öznel iyi oluş; yaşam memnuniyetini (kişinin belirli bir zamanda hayatı hakkındaki genel yargısı), olumlu duyguların veya duygulanımların (neşe, sevinç, mutluluk vs.) varlığını, olumsuz duyguların veya duygulanımların (kızgın, üzgün, depresif olma hali vs.) yokluğunu içermektedir. Bu bağlamda, öznel iyi oluşu oluşturan bileşenlere dayanarak üç tür ölçüm belirlenmiştir: duygu (hedonik/hedonik iyi oluş), yaşam memnuniyeti (bilişsel) ve eudaimonia (anlam ve amaç duygusu/eudaimonik iyi oluş)². Duygu ölçümleri, kişinin deneyimlediği olumlu ve olumsuz duyguları kapsarken; yaşam memnuniyeti ölçümleri, bireyin hayatıyla ilgili genel yargılarının bilişsel bir değerlendirmesidir. Eudaimonik ölçümler ise erdem ve bilgelik gibi niteliklerin yanı sıra; anlam ve amaç gibi kişinin potansiyelini gerçekleştirilmesiyle ilgili kavramları nicelleştirmeyi amaçlamaktadır³ (Papastergiou vd., 2023, s. 4).

3. Mutluluk Ekonomisi

Mutluluk ekonomisi, ekonomistler ve psikologlar tarafından kullanılan teknikleri birleştirerek refahı değerlendirmeye yönelik bir yaklaşım sunmaktadır. Kıtalar arasında yüzbinlerce insana uygulanan mutluluk anketlerine verilen cevaplardan yola çıkarak, refahı değerlendirmede gelir ve gelir dışı faktörlerin rolüne vurgu yapılmaktadır. Bu sayede mutluluk ekonomisi, geleneksel ekonominin bütçe kısıtı altında bireysel tercihlerle sınırlı kalan fayda kavramına alternatif olarak, daha kapsamlı bir fayda kavramı geliştirmeye çalışmaktadır. Burada amaç gelire dayalı refah ölçümlerinin yerine geçme iddiası değil, refah ölçütlerinin genişletilmesidir (Graham, 2005, s. 41-43).

Mutluluk ekonomisi, refah ekonomisi ve kalkınma ekonomisi alanlarının altında yer almakla birlikte, ilgili alanlardan bazı noktalarda farklılaşmaktadır. Refah ekonomisindeki görüşler, mutluluk kavramının fayda yerine geçmesi iken; kalkınma iktisadında, gelişmişlik düzeyinin belirleyicileri arasına mutluluğun dâhil edilmesi gerektiği tartışılmaktadır. Mutluluk ekonomisi ise mutluluğun belirleyicileri, mutluluğu artırmaya yönelik iktisadi politikalar ve bu politikaların etkileri üzerine şekillenmektedir (Veenhoven & Dumludağ, 2015). Bununla birlikte, birbirinden bağımsız alanlar olan davranışsal iktisat ve mutluluk ekonomisi arasında ise fayda konusunda bazı ortak noktalar bulunmaktadır. Davranışsal iktisat, bireylerin karar ve tercihlerinde psikolojik, duygusal ve zihinsel süreçleri değerlendirerek rasyonel olmayan iktisadi davranışlarını açıklamaya çalışmaktadır. Davranışsal iktisatta bu çıkarımlardan elde edilen modellerle, geleneksel fayda fonksiyonunun dışında bir fonksiyon modellenir. Mutluluk ekonomisinde de bireylerin beyan ettikleri mutluluk düzeyi, fayda kavramına bir vekil olarak görülmektedir. Özetle, her iki alan da neoklasik iktisadın fayda kavramına alternatif geliştirmeye çalışmaktadır (Levinson, 2013, s. 1). Yine de genel kabul gören anlayış mutluluk ekonomisinin, kalkınma ve refah iktisadının bir alt dalı olduğu üzerinedir.

² Kimi kaynaklarda hedonik iyi oluş, olumlu ve olumsuz duygular ile birlikte yaşam memnuniyetini de içeren bir terim olarak kabul edilmektedir (bkz: Ryan & Deci, 2001; Ryff vd., 2021).

³ Eudaimonik teoriler, hedonizmin aksine mutluluğun ve iyi olma halinin sadece hazza değil; daha derin anlamlara ve yaşamın amacına bağlı olduğunu öne sürmektedir. Eudaimonik iyi olma haline ulaşmada; kendini gerçekleştirmenin, yaşamın amacının ve psikolojik gelişimin önemli bir rol oynadığı savunulmaktadır (Ryan & Deci, 2001, s. 145-146).

Mutluluk çalışmalarının gelişimindeki ana itici güç ise mutluluk ölçümlerinin yapılmaya başlandığı dönemden itibaren ülkelerin milli gelirlerinde artan bir eğilim olmasına rağmen, mutluluk puanlarında bu belirgin eğilimin görülebilmesidir. Mutlak gelirin mutluluk üzerindeki etkisinin sınırlı olduğunu gösteren ve refahtaki zaman eğilimlerine ilişkin analizine dayanarak Easterlin (1974), ekonomik büyümeye odaklanmanın toplum refahı için yeterli olmayacağını ifade etmiştir (Johns & Ormerod, 2007, s. 12; Stevenson & Wolfers, 2008, s. 1).

Easterlin'in 1974 yılında yayınladığı "*Does Economic Growth Improve the Human Lot: Some Empirical Evidence*" makalenin bulguları üzerine, mutluluk ekonomisi çalışmalarının şekillendiği söylenebilir. Easterlin (1974), Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) ait verilere dayanarak herhangi bir yılda zenginlerin fakirlerden daha mutlu olduğunu ortaya koymuştur. Ancak ABD'de II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde ortalama gelirdeki önemli artışlar karşısında, mutluluk düzeylerinin sabit kaldığını göstermiştir. Daha sonradan *Easterlin Paradoksu* olarak adlandırılan bu bulgu, belirli bir dönemde mutluluğun gelire bağlı olduğunu; ancak zaman içerisinde mutluluğun gelir artışıyla orantılı olarak artmadığını savunmaktadır (Di Tella & MacCulloch, 2006, s. 26; Easterlin & O'Connor, 2020, s. 2).

Yine Easterlin (1974) 14 ülkeye ait 1960 yılındaki veriler ile yaptığı uluslararası karşılaştırmada, kişi başına düşen gelirle ülkelerin mutluluk değerleri arasında belirgin bir fark olmadığını öne sürmüştür. Örneğin kişi başına düşen gelirin 1860 dolar olduğu Batı Almanya ile aynı değer 134 dolar olduğu Nijerya arasındaki ortalama mutluluk değerleri farkının, 0-10 ölçeğinde Batı Almanya lehine 0,4 puan olduğunu göstermiştir. Analizde yer alan ülkelerin milli gelir düzeylerindeki belirgin farklılıklara rağmen, 14 ülkeden 10'unun⁴ ulusal mutluluk değeri ortalamalarının 1,1 puanlık bir fark aralığında yer aldığını belirtmiştir (Easterlin, 1974, s. 105-106).

Bulgularıyla Easterlin Paradoksu'nu destekleyen çalışmalar İngiltere, Belçika, Japonya gibi ülkeler için de yapılmış (Veenhoven & Dumludağ, 2015) ve mutluluk ekonomisi alanında geniş yankı uyandırmış olsa da mutlak doğru olarak kabul edilmemektedir. Gelir türleri ve gelirdeki artışın mutluluk ile olan ilişkisinde farklı görüşler bulunmakta ve bu ilişkileri inceleyen çalışmalar bulgularına göre üç gruba ayrılabilir. Easterlin gibi bazı iktisatçılar mutluluğun görece olduğunu vurgularken, Diener vd. (1993) mutlak ve nispi gelirin⁵ mutluluk üzerinde etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Veenhoven'ın öncülük ettiği grup ise düşük gelir grubundaki insanların gelirlerindeki artışın mutluluğu artırdığını, yüksek gelir grubundaki insanların gelir artışlarının ise sosyal karşılaştırmalara bağlı olarak mutluluk üzerinde sınırlı bir etkisi olduğunu savunmuştur (Dumludağ, 2014, s. 375).

Bu gruplar içerisinde Easterlin'e karşıt görüş sahiplerinin en bilinen ismi Ruut Veenhoven olarak sayılabilir (Kamilçelebi, 2023, s. 695). Veenhoven (1991), Easterlin'in bulgusunun doğru olduğu kabulünün yalnızca ABD verilerinden yola çıkarak yapılamayacağını ifade etmiştir. Easterlin'in 1974 yılındaki çalışmasında yer alan 14 ülkeye ait veriyi kendisinin de kullanarak yaptığı analizde, mutlak gelir artışının kişilerin yaşam standartlarında artış sağlayarak mutluluklarına anlamlı bir katkı sunduğunu belirtmiştir. Veenhoven bu iddiasını Easterlin'in hesaplamalarda hata yaptığını öne sürerek temellendirmiştir.

Daha sonraki yıllarda yürüttüğü çalışmalarda da aynı görüşü savunan Veenhoven, ünlü paradoksu "*Easterlin İllüzyonu*" olarak adlandırmıştır. Veenhoven & Vergunst (2014), World Database of Happiness'dan yararlanarak 10-40 yıl arasında değişen, 67 ülkeden 1500'ü aşkın veri ile gerçekleştirdikleri analizde, milli gelir artışı ile mutluluk arasında pozitif bir korelasyon olduğunu vurgulamışlar ve Easterlin'in bulgularını reddetmişlerdir. Bu ülkelerin çoğunda, milli gelirin artmasıyla birlikte mutluluk

⁴ Analizde yer alan 14 ülkeden 10'u Batı Almanya, Brezilya, Filipinler, Japonya, İsrail, Mısır, Nijerya, Panama, Polonya, Yugoslavya iken, geri kalan 4 ülke ABD, Dominik Cumhuriyeti, Küba ve Hindistan'dır.

⁵ Mutluluk ekonomisi çalışmaları içerisindeki mikroekonomik modellerde "y" hanehalkı gelirini, "yr" referans grubun gelirini veya gelir karşılaştırmalarını göstermektedir. "yr/y" ise nispi gelir etkisini ifade etmektedir (Dumludağ, 2014, s. 375).

seviyelerinin de arttığı ve yüksek ekonomik büyüme oranına sahip ülkelerde ortalama mutluluk seviyesinin yükseldiği bildirilmiştir.

Bununla birlikte, geliri mutluluğun tek belirleyicisi olarak kabul etmek kısıtlayıcı bir yaklaşımdır. Gerçekleştirdikleri çalışmalar çerçevesinde Easterlin & Veenhoven, gelir ve mutluluk ilişkisine yönelik farklı bulgular sunmuş olsalar da ekonomik büyüme ve gelir dışında mutluluğu belirleyen faktörlerin var olduğunu reddetmemektedirler (Kamilçelebi, 2023, s. 717). Ayrıca milli gelir ölçümleri, bireylerin refahını yansıtmakta eksik kalabilmektedir. Örneğin artan benzin kullanımı milli geliri yükseltirken, oluşan trafik sıkışıklıkları ve hava kirliliği yaşam kalitesini azaltmaktadır. Bu durumda hava kirliliğini göz ardı eden göstergeler, çevresel kirlilikten endişe duyan vatandaşların refah düzeylerini yakalamakta yetersiz kalmaktadır (Stiglitz vd., 2009, s. 8).

Mutluluğun belirleyicilerinin ne olduğuna yönelik çalışmalar incelendiğinde ise karşımıza bireysel, sosyal, demografik, ekonomik, kurumsal vb. birçok faktör çıkmaktadır. Örneğin Frey & Stutzer (2000) mutluluğun belirleyicilerini 3 gruba ayırmışlardır. Bunlar; kişisel ve demografik faktörler, mikro ve makro ekonomik faktörler ve son olarak kurumsal (veya anayasal) koşullardır. Frey & Stutzer, ekonomik faktörlerin en önemlilerini gelir, işsizlik ve enflasyon; kurumsal faktörleri ise demokrasi ve federalizm olarak sıralamışlardır. Layard (2005) mutluluğu belirleyen en önemli yedi faktörü; aile ilişkileri, finansal durum, iş, topluluk ve arkadaşlar, sağlık, bireysel özgürlük ve bireysel değerler olarak belirtmiştir. Clark vd. (2018) ise mutluluğun belirleyicileri olarak sosyal faktörleri öne çıkarmışlardır. Buna göre gelir, işsizlik, aile hayatı, ruh sağlığı, eğitim, çocuk gelişimi, okullar, yaşlılıktaki yalnızlık, sosyal normlar gibi değişkenlerin mutluluğu etkilediğini ifade etmişlerdir. Mutluluk ekonomisi alanında bu değişkenlere yönelik çalışmaların da halihazırda yürütüldüğü ve günden güne genişleyen bir literatürün olduğunu söylemek mümkündür.

4. Mutluluğun Ölçülmesi

Mutluluk ekonomisi alanındaki çalışmaların çoğu, seçilen örneklem üzerinden yapılan anketlere dayanmaktadır⁶. Bu anketler katılımcıların kendi hayatlarını başkalarıyla kıyasladığı, geçmiş deneyimlerini ve geleceğe dair beklentilerini içeren bilişsel bir süreci değerlendirmesine imkân verecek soruları içermektedir. Örneğin World Happiness Report (WHR)'ta yaşam memnuniyetini ölçmek için "*genel olarak ele alındığında 0'dan (hiç memnun değilim), 10'a (tamamen mutluyum) kadar bir ölçekte, sürdürdüğünüz hayattan ne kadar memnunsunuz*" sorusu yöneltilmektedir (Frey, 2018, s. 7).

Bu soru, "*sürdüğünüz hayata*" atıf yaparak geçmişi ve geleceği değerlendirme imkânı sağlama ve yaşamı genel olarak ele almaya izin vermektedir. Böylelikle aynı katılımcının farklı zamanlarda verdiği cevapların farklılaşması olasılığı en aza indirilmektedir. İnsanlara ne kadar mutlu oldukları sorulduğunda cevaplar daha kısa süreli, ana göre duygusal değişkenliği yüksek ve dış etkilere açık olacağından değerlendirme kriteri olarak iyi bir gösterge olmamaktadır (Frey, 2018, s. 7).

Aynı anketlerde insanlara farklı sorular da yöneltilmektedir. Bu sorular "*şu an ne kadar mutlusun?*", "*dün ne kadar mutluydun?*" ve "*bugünlerde bir bütün olarak hayatınızdan ne kadar memnunsunuz?*" şeklinde sunulabilmektedir. Her üç soruyu da verilen cevaplar farklı olmaktadır. Bu durum esasen insanların ne sorulduğunu anladığını göstermektedir. Nitekim çünkü ya da bugünkü mutluluk, çünkü veya bugünkü yaşananlarla duygusal olarak bağlantılıyken; insanlara bugünlerde hayatlarından ne kadar mutlu oldukları sorulduğunda, yaşam memnuniyetine ilişkin genel olarak bir değerlendirme yaptıkları görülmektedir (Helliwell & Wang, 2012, s. 11). Yani yaşam memnuniyeti, geçmiş ve

⁶ Mutluluk ekonomisi alanındaki çalışmalar anketlere dayanmakta olsa da mutluluk ölçümlerinin yalnızca anket yoluyla gerçekleştirildiği söylenemez. Yaşam Doyumu Ölçeği (The Satisfaction With Life Scale), Günlük Yeniden Yapılandırma (Day Recall Method- DRM), Duygu Dengesi Ölçeği (Affect Balance Scale), Deneyim Örnekleme Yöntemi (The Experience Sample Method), Gün İmar Yöntemi (The Day Reconstruction Method), Beyin Görüntüleme Yöntemi, U indeksi gibi yöntemler de mutluluğun ölçülmesi amacıyla geliştirilmiştir (Şeker, 2016, s. 25-26). Ancak bu yöntemler çalışmanın kapsamı dışında kaldığından makalede ele alınmamıştır.

geleceğin bütünsel ve bilişsel bir değerlendirmesini sunarken; mutluluk, anlık duyguları içeren daha kısa süreli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, özellikle ampirik çalışmalarda yaşam memnuniyeti göstergesini ele almanın daha tutarlı bir değerlendirme yapma imkânı verdiği söylenebilir.

Mutluluk ölçümlerine yönelik merak edilen hususların başında ise anketlerin geçerlilik ve güvenilirliği gelmektedir. Sorular yöneltildiğinde insanlar ne kadar mutlu olduklarından ziyade ne kadar mutlu olmaları gerektiği ya da gerçekte olduğundan farklı bir biçimde mutluluklarını ifade etme yoluna gidebilirler. Bu tip sorunlar üzerine alanda birçok doğrulama çalışması yapılmış ve sonuç olarak mutluluk ölçümlerinin geçerli olduğu görülmüştür. Güvenilirlik bağlamında ise yanıtlar; soruların sıralanmasından, bireyin o günkü ruh hali gibi içsel faktörlerden, hava durumu gibi dışsal faktörlerden etkilenebilme ihtimalleri barındırmaktadır. Bu tip durumlardan kaçınmak için örnekler rassal olarak belirlenmektedir. Rastgele seçilen örneklem zamanla normalleşme eğilimine gireceğinden ortalama mutluluk değerlerini kullanmak, bahsedilen riskleri ortadan kaldırmayı sağlamaktadır (Veenhoven, 2010).

Uluslararası arenada mutluluk ekonomisi çalışmalarında yararlanılan ölçümlere; Avrupa Sosyal Anketi (European Social Survey-ESS), Daha İyi Yaşam Endeksi (Better Life Index-BLI), Dünya Değerler Anketi (World Values Surveys-WVS), Dünya Mutluluk Raporu (World Happiness Report-WHR) ve Mutlu Gezegen Endeksi (Happy Planet Index-HPI) örnek gösterilebilir.

Tablo 1. Bildirilen Yaşam Memnuniyetinin Ülkelere Göre Sıralaması, 2022 Yılı

Sıra	Ülke Adı	Puan	Sıra	Ülke Adı	Puan	Sıra	Ülke Adı	Puan
1	Finlandiya	7,82	108	Venezuela	4,93	137	Zambiya	3,76
2	Danimarka	7,64	109	Gine	4,89	138	Malavi	3,75
3	İzlanda	7,56	110	İran	4,89	139	Tanzanya	3,70
4	İsviçre	7,51	111	Gana	4,87	140	Sierra Leone	3,57
5	Hollanda	7,41	112	Türkiye	4,74	141	Lesotho	3,51
6	Lüksemburg	7,40	113	Burkina Faso	4,67	142	Botsvana	3,47
7	İsveç	7,38	114	Kamboçya	4,64	143	Ruanda	3,27
8	Norveç	7,37	115	Benin	4,62	144	Zimbabve	3,00
9	İsrail	7,36	116	Komorlar	4,61	145	Lübnan	2,96
10	Yeni Zelanda	7,20	117	Uganda	4,60	146	Afganistan	2,40

Kaynak: Helliwell vd., 2023.

Amerika'da Colombia Üniversitesi merkezli kurulan Dünya Enstitüsü, 2012 yılından itibaren WHR'yi yayınlamaktadır. Raporda ülkelerin mutlulukları sıralanırken "ekonomik göstergeler, siyasi özgürlükler, güçlü toplumsal ilişkiler, yolsuzluk karşıtı önlemler, sağlık, güvenlik, iş güvenliği, aile ilişkileri" gibi değişkenler dikkate alınmaktadır (Şeker, 2016, s. 33). Bu ölçümler dünya çapında 150'ye yakın ülkedeki katılımcıların hayatlarından memnuniyetlerini 0 (en kötü) ile 10 (en iyi) puan arasında değerlendirmelerine dayanmaktadır. Böylelikle her bir ülke için ulusal mutluluk puanları oluşturulmaktadır. Helliwell vd. (2023) tarafından yayınlanan WHR 2022'ye göre, dünyadaki en yüksek mutluluk değerine sahip ülke 7,82 ile Finlandiya'dır. Mutluluk sıralamasında ilk 10'da yer alan ülkelerden sekizinin Avrupa kıtasında olduğu görülmektedir. Türkiye, 146 ülke içerisinde Gana'nın ardından 112. sıradadır ve 4,74 ile düşük bir yaşam memnuniyeti puanına sahiptir. Listenin en sonunda ise 2,40 puanla politik ve sosyal değişimlerin yaşandığı Afganistan gelmektedir.

5. Mutluluk ve Kamu Politikası

Ünlü düşünürlerden Bentham'a göre en iyi toplum, vatandaşların en mutlu olduğu toplumdur. Bu nedenle en iyi kamu politikası da vatandaşlara en yüksek mutluluğu sağlayan politikadır (Dumludağ, 2014, s. 366). Bentham mutluluğu; psikolojik deneyim olarak zevk, haz ve acıların toplamı olarak tanımlamıştır. Bentham'ın faydacılık olarak bilinen bu felsefesi, davranışsal sonuçların faydasına yaptığı vurgudan kaynaklanmaktadır. Yine de bireysel tercihler üzerinde uygulandığında bu ilke, bazı sorunlarla karşılaşmaktadır. Birincisi, davranışların mutluluk üzerindeki etkisi önceden belirsizdir. Diğeri ise iyi niyetle gerçekleştirilen bir eylemin sonucunun olumsuz sonuçlandığında ahlak dışı sayılmasıdır. Örneğin, ileride bir suçluya dönüşecek hasta küçük bir çocuğa, annenin sevgisini verdiği ve onu iyileştiren bir durumu olması gibi... Bu durumda uygulanacak ilke, annelerin hasta çocuklarına bakmalarının genel kurallara daha uygun olmasından hareketle çok sayıda kişinin mutluluğuna daha çok katkı sağlayacaktır. Sonuçları olumsuz olsa bile bu tür durumlar "*kural faydacılık (rule utilitarianizm)*" olarak adlandırılır. Bu ilke kamu politikasına uygulandığında ise "*politik faydacılığa*" dönüşür. Buna göre kurumlar, yasalar ve sosyal politikalar mutluluğu en üst düzeye çıkarmalıdır (Veenhoven, 2010, s. 606).

Kural faydacılık yaklaşımı, kanunların oluşturulmasında (mülkiyet yasaları, ölüm cezaları gibi) bir rehber olarak kullanılmıştır. Aynı ilkeyi, gelir eşitsizliğinin ne derecede kabul edilebilir olduğu sorusu gibi kamu politikası konularında da uygulamak mümkün olabilir. Temel argüman, eşitsizliğin kendi başına kötü olmadığıdır, ancak ortalama vatandaşın mutluluğunu azaltıyorsa gelir eşitsizliği kötüdür. En büyük mutluluk ilkesi, sağlık bakımı ve terapi ile ilgili kararlarda da dikkate alınabilir. Tedavi stratejileri, en fazla sayıda hastanın mutluluğu üzerindeki etkilerine göre seçilebilir (Veenhoven, 2004, s. 3).

Mutluluk ve kamu politikaları üzerine çalışmaları ile bilinen Richard Layard da Bentham'ın görüşlerini destekleyerek temel ilkenin dünya üzerinde en fazla mutluluğun, en az acının yaratılması olduğunu savunmuştur. Layard (2005), hükümetlerin vatandaşların mutluluğunu ölçerek, politikalarını mutluluğun belirleyicileri ekseninde şekillendirmesi gerektiğini ifade etmiştir. Layard'a (2005) göre, mutluluğu belirleyen iç etkenler arasında en önemli husus ruh sağlığıdır. Akıl sağlığının dünyadaki hastalıkların üçte birini oluşturduğunu belirterek bu sorunu, hükümetlerin odak noktalarına alması gerektiğini savunmuştur. Aynı zamanda, alırların de mutluluğa yol açtığını ifade ederek insanların fedakâr olmaları için eğitilmelerini önermiştir (Royal Government of Bhutan, 2012, s. 42-43). Yine Layard, mali olarak toplumdaki en yoksul durumda olanların durumlarını düzelterek mutlulukta büyük kazanımlar sağlanacağını öne sürmüştür. Dolayısıyla artan oranlı vergileme yoluyla gelir dağılımını iyileştirmenin ve işsizlik ödeneği gibi mekanizmaların uygulanmasının önemli olduğunu vurgulamıştır (Layard, 2005, s. 51-53).

Martela vd.'nin (2020) WHR için hazırladıkları çalışmada, başta İskandinav ülkeleri olmak üzere yaşam memnuniyeti puan sıralamalarında istikrarlı bir biçimde en üstte yer alan ülkelerin ortak özellikleri sıralanmıştır. Bu ülkelerin iyi işleyen bir demokrasi, düşük suç ve yolsuzluk seviyeleri, bireylerin kendilerini özgür hissettiği, güçlü sosyal güvenlik sisteminin varlığı, devlet kurumlarına güvenin sağlandığı çeşitli kurumsal ve kültürel öğeleri benimsedikleri ifade edilmiştir (Martela vd., 2020, s. 130-131). Buna karşı mutluluk puanlarında en alt sıralarda yer alan ülkelerde savaşın ve yoksulluğun yaygın olduğu bilinmektedir (Jaswal vd., 2020, s. 4830).

Kamu politikasından tamamen bağımsız olmadığının kabulü ile birlikte, mutluluğun kamu politikası sonuçlarının nihai göstergesi olmadığına dair görüşler de bulunmaktadır. Frey & Stutzer (2009), mutluluğun sosyal refah maksimizasyonu için nihai gösterge olarak kabul edilmesini değil; bunun yerine mutluluk araştırmalarından elde edilen sonuçların politik sürece girdi olarak alınması fikrini benimsemektedirler. Yazarlar, kamu tercihi teorisi bakış açısıyla politikacıların tümünün halkı mutlu etmek isteyen hayırseverler olmadığını, kendi çıkarları peşinde koştuklarını, mutluluğu manipüle etmek için hedeflerine uygun yeni göstergeler yaratma risklerinden bahsetmektedirler. Dahası

vatandaşlar da hükümet politikalarını yönlendirmek için bildirilen mutluluklarını farklı bir biçimde açıklayabilirler. Bu sebeplerle Frey & Stutzer (2009) mutluluğun siyasal zeminde hem politikacılar arasında hem de politikacılar ve vatandaşlar arasında bir rekabet unsuru olarak kullanılmasının, daha uygun olacağını belirtmektedirler. Yine de bireysel refah hakkında fikir veren tek ölçüt yerine daha geniş göstergelerin belirlenmesini de önermektedirler.

Bununla birlikte mutluluk ve kamu politikaları arasındaki bağlantıya yönelik temel eleştiriler, mutluluğun öznel bir mesele olduğu üzerinedir. Ancak daha özgür ve demokratik toplumların baskıcı bir siyasal rejim altında yaşayan toplumlardan daha mutlu olduğu göz önüne alınırsa, bu eleştirilerin mutluluk ve kamu politikaları arasındaki ilişkinin önemini kavramakta yetersiz kaldığı söylenebilir. Aynı zamanda bireyin kontrol edemediği veya kontrolünün sınırlı olduğu, ancak refahı üzerinde büyük etkisi olan güvenlik ve ekonomik faktörler devletin sorumluluğu altındadır. Bu bağlamda, vatandaşların refahı için kamunun uygun koşulları yaratma görevi bulunmaktadır (Kroll, 2010, s. 5).

Esasen kamu politikalarında mutluluğu temel almak bazı politika yapıcılar için uzak bir yaklaşım değildir. Vatandaşların kamu hizmetlerinden memnuniyeti ölçülürken, bu değerlendirmeyi bir adım daha ileriye taşıyarak, vatandaşların hayatlarından genel olarak ne kadar memnun olduklarını sormak da mümkün olabilir. Politika yapıcılarının bu yolu tercih etmesi, Avrupa'nın 40 yıllık seçimlerine ilişkin analiz sonuçlarına bakıldığında mantıklı bir tercih olarak görülebilir. Avrupa'daki sonuçlara göre, seçimlerde hükümetlerin yeniden seçilmesiyle ilgili korelasyon analizinde yaşam memnuniyeti katsayısı 0,64, ekonomik büyüme katsayısı ise 0,15'tir (Clark vd., 2018, s. 4-5). Bu sonuçlara göre, iktidar olma sürecinde vatandaşların yaşam memnuniyetini arttırmaya yönelik politikaların yürütülmesinin, kimi zaman büyümeden daha önemli olduğu söylenebilir.

6. Mutluluğun Kamu Politikasına Dâhil Edilmesi

6.1. Bhutan ve Gayrisafi Milli Mutluluk

Mutluluk ekonomisi alanında sıklıkla örnek olarak gösterilen ülke Bhutan'dır. Budist gelenekleri benimseyen bir ülke olan Bhutan, devletin nihai varlık amacını mutluluk olarak görmektedir. Bu anlayış, ülkenin kurucu anayasasına dayanan 1729 tarihli metinde "*devlet halkı için mutluluk ve barış yaratmıyorsa, bu devletin var olmasının bir amacı olmadığı*" şeklinde ifade edilmiştir (Centre for Bhutan Studies & GNH Research, 2016, s. 30-32).

Bhutan'ın bu felsefesinin temelleri 18. yüzyıla dayanıyor olsa da ülkeye ait *Gayrisafi Milli Mutluluk* (GNH) kavramı 1970'li yıllardan itibaren gündeme gelmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası ekonomik büyüme ve kalkınma hamlelerinin hız kazanmasının ardından Bhutan'ın Dördüncü Kralı, basına yaptığı açıklamalarda gayrisafi milli mutluluğun gayrisafi milli hasıladan daha önemli olduğunu birçok kez vurgulamıştır. Yine de bu dönemde kalkınma hamlelerinin henüz başında olunması nedeniyle, uzun bir süre boyunca GNH kurumsallaşamamıştır (Centre for Bhutan Studies & GNH Research, 2016, s. 32-34).

GNH'nin uzun yıllar sonra kurumsallaşması ise sürdürülebilir kalkınma ve insani gelişme yaklaşımı ile sağlanmıştır. İklim değişikliği, eşitsizlik, yoksulluk, çevresel ve biyolojik çeşitlilik bozulmalarıyla ilgili küresel sorunlara çözüm geliştirme ihtiyacı, GNH kavramının 21. yüzyılda sıklıkla bahsedilmesini sağlamıştır. Aynı zamanda, sosyal bilimlerin alanında ekonomik büyüme ve mutluluk arasındaki ilişkinin sorgulanması da GNH kavramını öne çıkaran diğer bir gelişmedir (Centre for Bhutan Studies & GNH Research, 2016, s. 32-34).

Bu kapsamda ilk kez 2008 yılı anketinde hesaplanan GNH, 2010 yılı anketinde güncellenerek günümüzdeki halini almıştır. Sosyal kalkınmanın bir göstergesi olarak

kullanılmaya başlayan GNH, 9 alan⁷ üzerine kurgulanmış 33 gösterge üzerinden hesaplanmaktadır. GNH hesaplamaları, GSYİH'nin yerine geçen değil, tamamlayıcı bir gösterge olarak nitelendirilmektedir. Endeks aracılığıyla bireylerin hem fiziksel ihtiyaçlarının hem de psikolojik ve manevi ihtiyaçlarının giderilmesi amaçlanmaktadır. Yine bu hesaplamalar sayesinde; alternatif kalkınma programları oluşturmak, sektörlerle kalkınmaya katkı sunacak göstergeler sunmak, kaynakları GNH'nin amaçlarına uygun olarak dağıtmak, halkın mutluluğunun ve refahının zaman içerisindeki değişimlerini izlemek hedeflenmiştir (Deviren & Yıldız, 2017, s. 243-246; Ura vd., 2012, s. 4-10).

Bhutan GNH'ye katkı sunmak adına eğitimden sağlığa, çevreden ekonomiye çeşitli politikalarda atılımlar yapmaktadır. Örneğin, ekonomi alanında doğrudan yabancı yatırımlara (DYY) özgü kriterler belirlenmiştir. Ülkenin DYY politikası; yeşile ve sürdürülebilirliğe katkı sağlayan, kültürel ve sosyal olarak hassas *Bhutan Markası'nı* (*Brand Bhutan*) geliştiren ve bilgi toplumu yaratılmasını destekleyen bir yapı arz etmektedir. Fast food, pornografi, silah ticareti gibi sektörlerin ülkeye girişine izin verilmemekte; organik tarım, çevre dostu enerji ve sürdürülebilir turizm gibi alanlarda teşvikler sunulmaktadır (Musikanski, 2014, s. 60).

6.2. Mutluluğun Hükümetlerin Gündeminde Yer Almasına Dair Gelişmeler ve Uygulama Örnekleri

Şubat 2008'de Fransa Cumhurbaşkanı Sarkozy, ekonomik ve sosyal istatistiklerden rahatsızlığını dile getirerek Joseph Stiglitz, Amartya Sen ve Jean Paul Fitoussi'den oluşan "*Ekonomik Performans ve Sosyal İlerlemenin Ölçüm Komisyonu (The Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress)*"nın kurulmasını sağlamıştır. Komisyonun amacı ekonomik ve sosyal ilerlemeyi daha iyi yansıtacak göstergelerin belirlenmesi, alternatif ölçme araçlarının geliştirilmesi ve istatistiki bilginin toplanması üzerinedir. Nitekim iktisadi ölçümler hükümet politikalarını etkilemekte, ancak hatalıysa bu da politikaların kusurlu olmasına neden olmaktadır. Örneğin milli geliri artırmak için yapılan teşviklere çevresel bozulmanın etkisi dâhil edilmediğinde, ekonomik büyüme ve çevrenin korunması arasında yanlış bir tercih ortaya çıkabilmektedir. Bunun yanında büyüme, enflasyon, işsizlik gibi açıklanan istatistiklerle halkın algısı arasındaki büyük farkın oluşu da Fransa'da bu adımların atılmasında etkili olmuştur. İlgili dönemde Fransa ve İngiltere'de, vatandaşların yalnızca üçte birinin resmi istatistiklere güvendiği bildirilmiştir (Stiglitz vd., 2009, s. 7).

Stiglitz vd. (2009, s. 11-13), komisyon için hazırladıkları raporda milli gelir ve işsizlik gibi ekonomik aktiviteyi izlemede güçlü olan göstergelerin önemini yadsımadan, hesaplamalardaki vurguların ekonomik üretimden insanların iyi oluşlarına evrilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Raporda, milli gelir hesaplamaları ile insanların iyi oluşları arasında, artan bir boşluk olduğuna dikkat çekmişlerdir. Bu nedenle Stiglitz vd., insanların refahına odaklanan politikalar ve sürdürülebilirliğe katkı sağlayan faaliyetlerin gelişimini yansıtan istatistiksel sistemlerin geliştirilmesi gerekliliğini vurgulamışlardır. Bu yaklaşım, kalkınma anlayışının değişmesinde uluslararası adımların atılmasına katkı sunan süreci başlatmıştır.

İngiltere'deki politika değişimleri ise 1999 yılında Tony Blair'in sürdürülebilir kalkınmayı hükümet stratejisinin ana teması olarak belirlemesi ile başlamıştır. Blair, yaşam kalitesine odaklanmanın yalnızca ekonomik büyümeye odaklanmaktan daha fazlasını ifade ettiğini belirtmiştir. Bu nedenle Blair, 2000 yılında yerel yönetim yasası ile yerel yönetimlere vatandaşların sosyal, ekonomik ve çevresel refahını artırma görevini vermiştir. Ardından gelen yıllarda, yaşam memnuniyeti hakkında durumu özetleyen ve kamu politikası üzerindeki etkileri analiz eden raporlar ve bu raporlardan yola çıkılarak *Ulusal Sürdürülebilir Kalkınma Stratejisi'nin* yayınlanması çalışması gerçekleştirilmiştir. İngiltere'de politik atmosferdeki bu değişim, muhafazakâr partinin de dikkatini çekmiştir. David Cameron'ın "*politikacıların insanların yalnızca ceplerini değil yüreklerini de*

⁷ Psikolojik iyi oluş, sağlık, zaman kullanımı, eğitim, kültürel çeşitlilik ve esneklik, iyi yönetim, topluluğun canlılığı, ekolojik çeşitlilik ve esneklik, yaşam standardı.

neşelendirmesi" gerektiğini ifade eden bu sözleri, kendi kanadında "Yaşam Kalitesi Politika Grubu (Quality of Life Policy Group)"nun kurulmasını sağlamıştır (Kroll, 2010, s. 4). Nihayetinde 2009 yılında, "Kamu Politikasında İyi Oluş (Well Being in Public Policy)" başlığı altında verilen meclis önergesi ile mutluluğun ve refahın teşvik edilmesinin hükümetin meşru görevi olduğuna inanıldığı ifade edilmiştir. Bu önergede, çeyrek yüzyıldır Birleşik Krallık'taki mutluluğun sabit olarak kaldığı belirtilmiş ve milli gelir yerine alternatif yöntemler geliştirme çağrısında bulunan İngiltere hükümetine destekler sunulmuştur. Politika oluşumuna katkı sunmak amacıyla ulusal refah hakkında resmi ve düzenli olarak istatistiklerin yürütülmesi gerekliliği vurgulanmıştır (UK Parliament, 2009).

2011 yılına gelindiğinde ise Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde düzenlenen konferansta, kamu politikalarına rehberlik etmek amacıyla kalkınma ve refahın önemini anlamada hükümetlerin ek önlemler alınması teşvik edilmiştir (Musikanski, 2014, s. 57). BM Genel Sekreteri Ban-Ki-Moon, milli gelir ölçümlerinin sosyal ve çevresel maliyetleri dikkate almadığı için ilerlemenin ölçütü olarak kullanılmasında hata yarattığını ifade etmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutu olan sosyal, ekonomik ve çevresel refahın birbirinden ayrılamayacağını, tüm bu bileşenlerin *Brüt Küresel Mutluluğu* tanımladığını belirtmiştir (Royal Government of Bhutan, 2012, s. 28).

13 Haziran 2011'deki BM kararı, üye devletleri "kamu politikalarına rehberlik etmek amacıyla kalkınmada, mutluluk ve esenlik arayışının önemini daha iyi yakalayan ek önlemlerin detaylandırılmasını sürdürmeye" davet etmiştir (Adler & Seligman, 2016, s. 17). BM toplantısında üst düzey hükümet temsilcileri aracılığıyla sunulan tavsiyeler ise şunlardır (Royal Government of Bhutan, 2012, s. 35-86):

- İyi oluşun sürdürülebilir kalkınma hedeflerine eklenmesi,
- İyi oluşu yansıtan yeni göstergelerin belirlenmesi,
- Hükümetlerin mutluluk ve iyi oluşu ölçmeleri,
- Kamu politikalarını oluşturmada mutluluk ve refah göstergelerini belirleyici olarak kullanmaları,
- İyi oluş için ruh sağlığının ve etik değerlerin teşvik edilmesi,
- Yolsuzluğa karşı mücadele edilmesi,
- Bhutan örneğindeki gibi Gayrisafi Mutluluk Komisyonu kurulması

2012 yılında BM genel kurulu, 2011 yılındaki kararı hatırlatarak mutluluk arayışının insan hayatının temel bir hedefi olduğunu belirtmiştir. Bu hedefin kamu politikalarında yer almasını sağlamak ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine destek olabilmek amacıyla, 2012 yılında 20 Mart günü *Uluslararası Mutluluk Günü* olarak kabul edilmiştir (United Nations General Assembly, 2012). Böylelikle mutluluğun ve iyi oluşun kamu politikalarında yer alması konusunda bir farkındalık kazanılmış, ülkelerin mutluluk ve iyi oluşu kamu politikalarına dâhil etme sürecinde rehber niteliğinde adımlar atılmıştır.

Bu gelişmelerin akabinde 2016 yılında Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), insani gelişme endeksinde üst sıralara çıkmak amacıyla "Mutluluk ve İyi Oluş İçin Ulusal Program (National Programme for Happiness and Wellbeing)" isimli bir doküman hazırlamıştır. Program üç temel alan üzerine kurulmuştur: 1) Mutluluğun devletin her kademesindeki politikalara, programlara ve hizmetlere dâhil edilmesi, 2) Toplumda bir yaşam tarzı olarak mutluluk ve iyi oluşun teşvik edilmesi, 3) Mutluluğu ölçmek için ölçütlerin ve araçların geliştirilmesi (The United Arab Emirates' Government Portal, 2022). Bu alanda başlatılan girişimlere; devlet organlarına mutluluk için yöneticilerin atanması, kurumsal mutluluk için standart formların oluşturulması, mutluluk ofislerinin ve konseylerinin kurulması, yetkili organlarca mutlulukla ilgili planlar ve programlar hazırlanması örnek gösterilebilir. Aynı zamanda, Şubat 2016'da BAE hükümeti tarafından "Mutluluktan ve İyi Oluştan Sorumlu Devlet Bakanlığı (Minister of State for Happiness and Wellbeing)" kurulmuştur. Bakanlık, daha mutlu bir toplum meydana getirmek için tüm hükümet planlarını, programlarını ve politikalarını uyumlaştırmaktan sorumlu tutulmuştur (The United Arab Emirates' Government Portal, 2022). Bu gelişme neticesinde dünya çapında ilk kez mutluluk, bir bakanlık düzeyinde temsil edilmiş, plan ve programlara bağlı bir kamu politikası yürütülmesine imkân sağlanmıştır.

Yine 2016 yılında, Hindistan'ın Madhya Pradesh eyaletinde “Mutluluk Birimi (Happiness Department)” kurulmuştur. Bu birim mutluluğun ve refahın ne olduğunun tanımlanması, kamu politikalarında kullanılmak üzere yeni endekslerin belirlenmesi, devlet dairelerinde mutluluğun artırılması girişimleri ve ortak kılavuzların hazırlanması, vatandaş mutluluğunun gözden geçirilmesi, ölçülmesi, değerlendirilmesi ve eylem raporlarının düzenlenmesi amaçları ile kurulmuştur (Rajya Anand Sansthan, 2022). Bu amaçlara yönelik faaliyetlerden biri olarak 2022 yılında lise düzeyinde haftalık eğitim müfredatına, mutluluk dersi eklenmiştir (Indian Express, 2022).

Yeni Zelanda ise kamu politikasında mutluluğu incelemeyi, benimsediğini bütçeleme yaklaşımı ile hayata geçirmektedir. İlk kez 2019 yılında yürürlüğe konulan *İyi Oluş Bütçesi (Wellbeing Budget)* ile bütçede öncelikli alanların belirlenmesi ve ilave kaynakların tahsis edilmesi amaçlanmıştır. Yeni Zelanda hükümeti bu yaklaşım ile yalnızca mali denklik veya ekonomik büyüme yerine, toplumun iyi oluşunu ileriye taşıyacak refah göstergelerine odaklanmaktadır (Mintrom, 2019, s. 893-894). Bu göstergeler “Yaşam Standartları Çerçevesi (The Living Standards Framework-LSF)” üzerinden belirlenmektedir. LSF uygulanan politikaların ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini ölçmekte kullanılan bir araçtır. Sosyal, çevresel ve kültürel öğeleri içeren göstergeler üzerinden hesaplanan LSF ile iyi oluş bütçesi yaklaşımı kanıt temelli oluşturulmaktadır (The Treasury, 2019).

2019 yılında Yeni Zelanda; 1) ruh sağlığının iyileştirilmesi, 2) çocuk yoksulluğunun azaltılması, 3) halkın karşılaştığı eşitsizliklerin azaltılması, 4) dijitalleşme, 5) düşük emisyonlu, sürdürülebilir bir ekonomi hedeflerini, iyi oluş bütçesinin öncelikli alanları olarak benimsemiştir. Bu kapsamda 2019 yılı bütçesinde barınma, yoksullukla mücadele, çocuk refahı, halk sağlığı ve çevresel teşvikler gibi alanlara ek kaynakların ayrılması kararlaştırılmıştır. Dahası, bütçe ödenekleri her yıl belirlenen önceliklere göre yeniden şekillendirilmektedir. Örneğin 2020 yılında Covid-19 salgının etkilerini bertaraf etmek için sağlık harcamaları, bir önceki yılda sayılan öncelikli alanların içerisine dâhil edilmiştir (Government of New Zeland, 2019; Government of New Zeland, 2020).

6.3. Türkiye’de Mutluluğun Kamu Politikasına Dâhil Edilmesi ve Mutluluğun Ölçülmesi

Ulusal düzeyde Türkiye için 10. Kalkınma Planı ile mutluluğun hükümet gündemine alındığı söylenebilir. Daha önceki kalkınma planlarında “yaşam kalitesi” kavramına yer verilmiş olsa da ilk kez 10. Kalkınma Planı’nda “mutluluk” kavramından bahsedilmekte ve bir amaç olarak belirlendiği görülebilmektedir. Bu durum, kalkınma planı metninde “*Ekonomik amaçların gerçekleştirilmesine paralel olarak Türk vatandaşlarının mutlu, müreffeh ve onurlu bir şekilde yaşamaları; ... temel amaçlarımız arasındadır*” ifadesi ile yer almaktadır. İlgili amaca ulaşmak için ise eğitim, sağlık, politik özgürlükler ve çevre alanlarında çeşitli politikaların oluşturulacağı belirtilmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013, s. 27-118). Plan kapsamında eğitim sistemiyle bilgi toplumunun gereklerine ve ihtiyaçlarına uygun, milli, demokratik, yenilikçi vb. özelliklere sahip, üretken ve mutlu bireylerin yetiştirilmesi hedeflenmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013, s. 31). Politik özgürlükler alanında ise mutluluğun artırılması için özgürlük alanını genişletecek bir Anayasa’nın hazırlanması amaçlanmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013, s. 39).

2014-2018 yılları için hazırlanan 10. Kalkınma Planı altında “sağlıklı yaşam ve hareketlilik” programında, sağlığın bireylerin refah ve mutluluklarının temel unsuru olduğu belirtilerek “sağlıksız beslenme, hareketsiz yaşam, tütün kullanımı, alkol ve madde bağımlılığıyla mücadele ile gıda güvenilirliliğinin, koruyucu sağlık hizmetlerinin ve ruh sağlığının geliştirilmesi” hedefleri koyulmuştur (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013, s. 190).

Çevreye ilişkin politikaların içerisinde yer alan “yaşanabilir mekânlar ve sürdürülebilir çevre” teması ise sürdürülebilir kalkınma anlayışını odak noktasına alarak hazırlanmıştır. Bu alanda bölgesel kalkınma, göç, şehirleşme, kentsel dönüşüm, iklim değişikliği gibi alanlarda politika önerileri sunulmuştur. Ayrıca yaşanabilir mekân anlayışının temel özelliklerinden biri olarak, gelecek nesillerin refahından ve mutluluğundan ödün

vermeyen bir kalkınma anlayışının geliştirilmesi gerekliliği ifade edilmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013, s. 118).

11. Kalkınma Planı'nda da mutluluğa dair benzer yaklaşımlar benimsenmiş; *"Ekonomik refahla birlikte, vatandaşlarımızın mutlu, sağlıklı, güvenli yaşam sürebilecekleri, ... ve vatandaş odaklı kamu hizmetleri sunulması"* temel amaçlar arasına alınmıştır. 11. Kalkınma Planı döneminde *"üretken ve mutlu bireyler yetiştirmek için eğitim, kültür, sanat ve spor alanlarında tüm süreçlerde politikalar hayata geçirilecek ve gerekli düzenlemeler yapılacaktır"* (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019, s. 29-125) ifadesi ile eğitim, kültür, sanat ve spor alanlarının mutluluğu şekillendirecek politika alanları olarak seçildiği anlaşılmaktadır. Bir önceki kalkınma planından farklı olarak 11. Kalkınma Planı'nda mutluluk, seçilen politika alanlarının amaçlarından herhangi birisi olarak değil; bu alanlarda gerçekleştirilecek ve tasarlanacak faaliyetlerin tamamı ile ulaşılmak istenen bir amaç olarak belirlenmiştir. Her iki kalkınma planının ortak özelliği ise mutluluğun, ekonomik refahın ardından ulaşılmak istenen bir hedef haline gelmiş olmasıdır.

Ek olarak 11. Kalkınma Planı'nda yaşam kalitesi vurgusu sıklıkla tekrarlanmıştır. Yaşlıların yaşam kalitesi, akıllı kentler, kentsel altyapı, ulaşım, sağlık hizmetleri, yoksullukla mücadele, şehirleşme, kentsel dönüşüm, çevre alanlarında oluşturulacak programlarla yaşam kalitesinin yükseltilmesi hedeflenmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019).

Kalkınma planlarındaki hedeflerin değerlendirilmesi, güçlü-zayıf yönlerin tespiti, sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile uyumun değerlendirilmesi amacıyla kamu sektörü, özel sektör, akademi ve sivil toplum bir araya gelerek özel ihtisas komisyonu (ÖİK) raporları hazırlamaktadır. 11. Kalkınma Planı'nı değerlendirmek üzere bilgi teknolojileri, göç, hava araçları, sağlık, tarım vb. birçok alanda 70'e yakın ÖİK raporu bulunmaktadır. Yaşam kalitesini artırmaya yönelik politikalar için Sağlıklı Yaşam ve Bağımlılıkla Mücadele Çalışma Grubu, Yaşlanma, Kırsal Kalkınma ÖİK raporları bu çalışmalardan bazılarıdır.

Bu raporlar arasında *"Kentsel Yaşam Kalitesi Özel İhtisas Raporu"* öznel iyi oluş, yaşam kalitesi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine yaptığı vurgu ile mutluluğun kamu politikasında yer almasına dair farkındalığı yansıtmaktadır. Kentsel yaşam kalitesi, sağlık ve çevre alanlarına ek olarak, ayrı bir başlık altında öznel iyi oluşla da ilişkilendirilmiştir. ÖİK çalışma gruplarınca, öznel iyi olma halinin geliştirilmesine yönelik tartışmaların yapılması hedeflenmiş; *"yaşam memnuniyetini artırma ve bireysel iyi olma halindeki dengesizlikleri ve eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya yönelik mekanizmaların (ör: toplumsal katkı, kişisel gelişim) geliştirilmesi"* önerisi sunulmuştur (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 22-113).

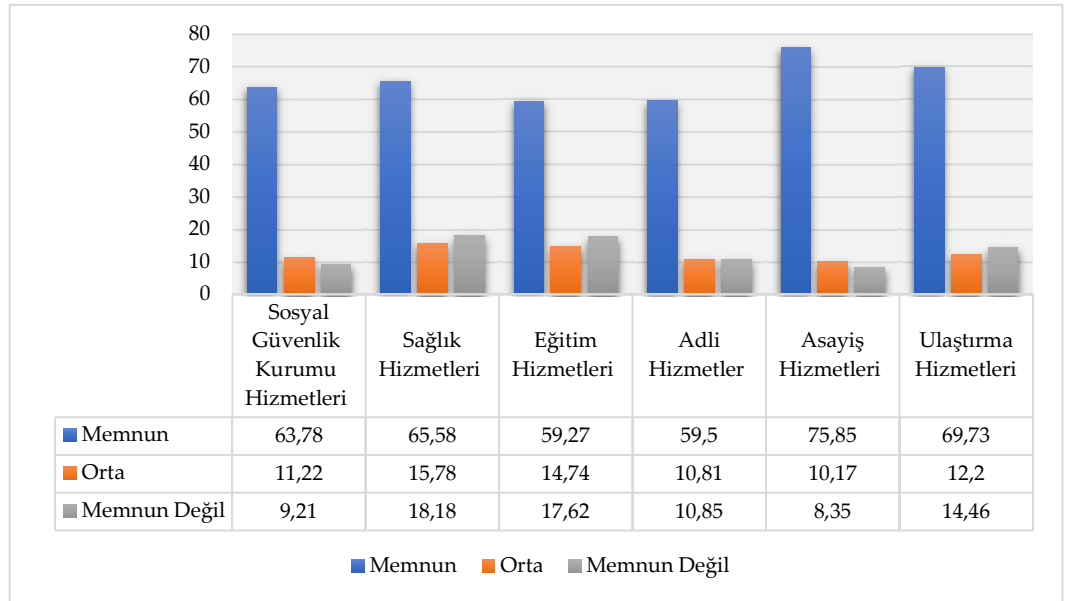
Tüm bu gelişmelere rağmen, 2023 yılında onaylanan 12. Kalkınma Planı'nda mutluluk, yaşam memnuniyeti ve öznel iyi oluş kavramlarından herhangi birine yer verilmediği görülmektedir. Önceki plan metinlerinde ekonomik refahın ardından ulaşılmak istenen bir amaç olarak belirlenen mutluluk, 12. Kalkınma Planı'ndan çıkarılmıştır. Ayrıca 11. Kalkınma Planı'nın ilgili özel ihtisas komisyon raporunda belirtilen, yaşam memnuniyeti ve bireysel iyi olma halinin geliştirilmesine yönelik tavsiyelerin ne aşamada olduğu bilgisine de ulaşılamamaktadır.

Bununla birlikte, 12. Kalkınma Planı içerisinde yaşam kalitesinin çevre ve mekân boyutları, sürdürülebilir kalkınma, kırsal kalkınma, yeşil ve dijital dönüşüm, afetlere dayanıklı kentler gibi temalar güçlü bir biçimde desteklenmektedir. Dahası, kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesi ve izlenmesine yönelik mekanizmaların hayata geçirileceği belirtilmiştir. Yine aynı plan metninde, yaşam kalitesinin sosyal boyutuna yönelik olarak, ailenin korunması ve güçlendirilmesi politikalarının uygulanacağı ifade edilmiştir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023, s. 2-151). Bu kapsamda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024-2028 Stratejik Planı'nda *"Ailenin Korunması ve Güçlendirilmesi"*ne yönelik programları ve alt programları hazırlamıştır. İlgili programların oluşturulması, stratejik plan metninde *"Sağlıklı, mutlu ve müreffeh ailelerin kurulması amacıyla evlilik çağındaki bireyler ile evlilik hazırlığında olan çiftlere yönelik farkındalık ve bilinçlendirme çalışmalarının"*

yapılması gerekmektedir” ihtiyacına dayandırılmıştır (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024, s. 32-102).

Mutluluğun 10. ve 11. kalkınma planları kapsamında bir amaç olarak belirlenmesi yaklaşık 10 yıllık bir süreç olmasına rağmen, Türkiye’de mutluluğun ve yaşam memnuniyetinin ölçümüne yönelik çalışmaların tarihi daha eski yıllara dayanmaktadır. Bu kapsamda yapılan çalışmaların başında ise “Yaşam Memnuniyeti Araştırması (YMA)” gelmektedir. YMA kapsamında; Türkiye’de yaşayan bireylerin öznel mutluluk algıları, eğitim, sağlık, adalet, güvenlik, sosyal güvenlik, belediye hizmetleri gibi birçok alandaki yaşam memnuniyetleri ölçülmektedir. 2003 yılından bu yana her yıl yayınlanan anket sayesinde memnuniyetteki değişimler takip edilmektedir. Sorular Adrese Dayalı Kayıt Sistemi üzerinden 18 yaş üstü kurumsal nüfusa yöneltilmektedir. Bu ankette mutluluk, “acı, keder ve ızdırabın yokluğu ve bunların yerine sevinç, neşe ve tatmin duygularının varlığıyla karakterize edilen durum; hayattan genel olarak memnun olma hali”; memnuniyet ise “ihtiyaçların ve isteklerin karşılanmasından doğan tatmin duygusu” olarak tanımlanmıştır (TÜİK, 2021, s. IX-XI).

2023 yılında yayınlanan “Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2022”nin sonuçlarına göre Türkiye’de kendisini mutlu olarak beyan edenlerin oranı %49,7 iken, mutsuz olarak beyan edenlerin oranı %15,9’dur. Yine ankete göre, 2022 yılı için kadınlar erkeklerden, evli olanlar bekârlardan daha mutludur. Yaş grupları arasında en yüksek mutluluk oranı %57,7 ile 65 yaş üstünde iken, en düşük oran %46,8 ile 18-24 yaş grubunda gözlenmiştir. Bununla birlikte ilkökul mezunlarının mutluluk oranı, diğer eğitim seviyelerinde yer alan gruplara göre daha yüksektir. Bireylerin mutluluk kaynakları ise sırasıyla sağlık, sevgi, başarı ve iştir (TÜİK, 2023).

Şekil 1. Kamu Hizmetlerinden Memnuniyet Düzeyi (%), 2022 (Kaynak: TÜİK, 2023.)

YMA kapsamında mutluluk düzeylerine ilişkin demografik bilgilerin yanında, kamu hizmetlerine dair memnuniyetler de ölçülmektedir. Bu ölçümler asayiş, ulaştırma, sağlık, sosyal güvenlik kurumu, adalet ve eğitim hizmetleri için gerçekleştirilmektedir. Buna göre, 2022 yılında kamu hizmetlerinden en memnun olunan hizmet alanı %75,9 ile asayiştir. Memnun olma sıralamasında en sonda %59,3 ile eğitim hizmetleri gelmektedir. Memnun olmayanlara ilişkin en yüksek oranın kaydedildiği hizmet ise %18,2 ile sağlıktır (TÜİK, 2023).

YMA haricinde kamu kurumlarının gerçekleştirdiği ölçümlerden bir diğeri de TÜİK tarafından 2016 yılında sunulan “İllerde Yaşam Endeksi, 2015” çalışmasıdır. Endeks; “konut, çalışma hayatı, gelir ve servet, sağlık, eğitim, çevre, güvenlik, sivil katılım, altyapı hizmetlerine erişim, sosyal yaşam ve yaşam memnuniyeti” olmak üzere 11 boyut temel alınarak

hazırlanmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 37). Bu sayede bireylerin hem sübjektif değerlendirmelerine yer verilmiş hem de objektif göstergeler dikkate alınarak iller düzeyinde ölçüme imkân sağlanmıştır. Endeks, yaklaşım bakımından dünya çapında örnekleri bulunan ve BM'ce geliştirilmesi istenen mutluluk ölçümlerine yönelik bir çalışmadır. Buna rağmen, 2016 yılından sonra endekse dair yeni bir verinin yayınlanmadığı görülmektedir.

7. Sonuç ve Değerlendirme

Mutluluk; bireysel, sosyal, ekonomik, demografik ve kurumsal birçok değişkene bağlı olabilmektedir. Bu bağlamda mutluluğun öznel bir değerlendirme olmasına rağmen, belirleyicilerinin çoğunun kamu politikasının kapsamına girdiği görülmektedir. Örneğin yoksulluk, savaş, kıtlık, salgın hastalıklar gibi problemlerin yaşandığı ülkelerin, mutluluk puanı sıralamalarında sonlarda yer aldığı bilinmektedir. Bununla birlikte iyi işleyen bir demokrasi, gelişmiş bir sosyal güvenlik sistemi ve yüksek milli gelir gibi özellikleri barındıran ülkeler ise mutluluk puanı sıralamalarının en üstünde yer almaktadır. Bu örneklerden yola çıkarak kamu politikalarının mutluluğun belirleyicisi olmadaki rolü yadsınamaz.

Mutluluğun belirleyicileri, mutluluğu belirleyen iktisadi politikalar ve bu politikaların etkileri üzerine şekillenen mutluluk ekonomisi, yıllar geçtikçe insani gelişme ve sürdürülebilirlik alanlarındaki kaygılarla ülkelerin politik gündeminde kendisine yer edinmiştir. Milli gelir göstergelerinin toplumların refahlarını yansıtmaktan uzak olması, hükümetleri alternatifler bulma konusunda teşvik etmiştir. Alternatif göstergeler oluşturmak amacıyla birçok kurum ve kuruluş tarafından mutluluk ölçümleri gerçekleştirilmiş; bu ölçümlerden elde edilen sonuçlar, akademik arenada mutluluk ekonomisi çalışmalarının yaygınlaşmasını sağlamıştır. Ancak mutluluk ekonomisinin temelleri 1970'li yıllarda atılmış olsa da mutluluk ekonomisi bulgularının ve mutluluk ölçümlerinin Bhutan haricindeki ülkelerin gündemlerine ciddi bir biçimde girmesi süreci 2000'li yılları bulmuştur.

Mutluluk kimi ülkelerde kamu politikasının nihai bir hedefi olarak görülürken, kimi ülkelerde refahın tamamlayıcı bir ölçütü olarak kullanılmaktadır. Fransa ve İngiltere'de ekonomik büyüme rakamlarının toplumun refahını yansıtmaktan uzaklaşmasına bağlı olarak, bu ülkelerde yaşam kalitesi ve öznel iyi oluş kavramlarını öne çıkarma motivasyonu güçlenmiştir. Bhutan devlet geleneğinde ise mutluluğun devletin varlık amacı olarak görülmesi, bu küçük ülkeyi benimsediği çarpıcı felsefe ile uluslararası arenalarda örnek gösterilen bir konuma yerleştirmiştir.

Geleneksel refah ve kalkınma anlayışının değişmesi gerekliliği üzerine 2011 yılında BM, uluslararası koordinasyonu sağlamak üzere harekete geçmiştir. Kamu politikasında bir yol haritası oluşturmaya yardımcı olmak üzere BM, üye ülkelere Bhutan'ın çalışmalarını örnek göstererek mutluluğa dair yeni uygulamalar geliştirmelerini önermiştir. Bu amaçla BM tarafından; iyi oluşun sürdürülebilir kalkınma hedeflerine eklenmesi, hükümetlerce vatandaşların mutluluğunun ölçülmesi, mutluluğu artıracak plan ve programların hazırlanması gibi tavsiyeler sunulmuştur.

Bu adımların bir sonucu olarak BAE, kurumsal çalışmalarını ve hükümet programlarını hazırlayarak toplumsal mutluluk alanında atılımlarda bulunmuş ve mutluluğun bakanlık düzeyinde temsil edilmesini sağlamıştır. Hindistan da benzer şekilde, eyalet düzeyindeki girişimleri ve Mutluluk Birimi ile mutluluğa yönelik farkındalığı artırmaya çalışmıştır. Yeni Zelanda ise İyi Oluş Bütçesi adını verdiği bütçeleme yaklaşımı ile kamusal kaynakların dağıtımında vatandaşların mutluluğunu öncelemektedir.

Bu bağlamda günümüzde mutluluğun kamu politikalarının hedeflerinden biri olarak belirlenmesinin, ülkeler arasında yaygınlaştığı görülmektedir. Ancak mevcut durumda mutluluk ölçümlerinin, kamu politikalarının nihai ve tek başarı göstergesi olarak kabul edilmesi fikrinden uzakta olunduğu söylenebilir. Yaygın uzlaş, mutluluk ölçümlerinden elde edilen sonuçların diğer makroekonomik değişkenler ile birlikte ele

alınarak tamamlayıcı bir değerlendirmeye fırsat sunacak, kalkınma ve sosyal politika alanında değişim yaratacak yeni bir yaklaşım oluşturulması yönündedir. Dahası, iyi oluşun sürdürülebilir kalkınmanın hedeflerinden biri olarak benimsenmesi, mutluluk ölçümlerinin ve refaha ilişkin yeni göstergelerin belirlenmesi ihtiyacını daha da önemli hale getirmektedir.

Türkiye’de mutluluk, 10. ve 11. kalkınma planlarında bir amaç olarak kabul edilmiş ve bu amaca yönelik politika alanları belirlenmiştir. Özellikle 11. Kalkınma Planı; mutluluk, yaşam memnuniyeti, öznel iyi oluş gibi bireylerin iyi olma halini dikkate alan Kentsel Yaşam Kalitesi ÖİK raporu ile kalkınma planları içerisinde farklı bir bakış açısını yansıtmaktadır. 12. Kalkınma Planı’nda ise yaşam kalitesi haricinde mutluluk ve diğer ilgili kavramlara yer verilmediği ve mutluluğun kalkınma politikalarının bir amacı olarak belirtilmediği görülmektedir. Bu durum, mutluluğun kalkınma planları içinde öneminin azaldığını göstermektedir. Yine de aynı planda yaşam kalitesine yapılan vurgular ile kentsel yaşam kalitesinin ölçülmesi ve izlenmesine yönelik mekanizmaların hayata geçirileceği belirtilmiştir. Bu bağlamda, memnuniyet göstergelerinin ve mutluluk odaklı uygulamaların eksikliğine rağmen, yaşam kalitesini artırmaya yönelik olumlu adımlar atılmaktadır.

Kamu politikalarının yaşam memnuniyetine etkilerini değerlendirmede kullanılabilecek YMA’da ise eğitim, sağlık, adalet, güvenlik, sosyal politika gibi alanlarda ölçümler yapılmaktadır. Ancak 10. ve 11. kalkınma planlarında mutluluk odaklı seçilen kültür, sanat, spor ve çevre alanlarına ilişkin hizmet memnuniyetleri YMA içerisinde yer almamaktadır. Vatandaşların kamu hizmetlerinden memnuniyet düzeyinin ölçülmesi ve memnuniyetin iyileştirilmesine yönelik çabalar kayda değer gelişmelerdir. Buna rağmen, Türkiye’de yapılan YMA’nın bir ölçüm olarak sınırlı kaldığı söylenebilir. Kalkınma planları içerisinde yaşam memnuniyetlere ilişkin bulguların yer almadığı ve sonuçların iyileştirilmesi yönünde bir hedefin de yer almadığı görülmektedir.

8. Öneriler

Tüm bu gelişmeler beraber değerlendirildiğinde, Türkiye’de mutluluk ve ilgili kavramlara dair farkındalığın oluştuğu söylenebilir. Bu farkındalık öteye taşınarak kalkınma planlarında mutluluk veya ilgili kavramlara ilişkin ayrı bir temanın/amacın belirlenmesi, toplumsal mutluluğu teşvik edecek hedeflerin bu tema altında ele alınması önerilmektedir. Yaşam kalitesinin artırılmasına yönelik mevcut olumlu çalışmalar, uzun dönemde kent, mekân, çevre ve aile boyutlarının ötesine geçerek, bireyin iyi olmasına yönelik girişimler ile desteklenmelidir. Bu amaçla, öznel iyi oluşun değerlendirilmesine yönelik eylem planlarının ve programlarının hazırlanması çalışmaları gündeme getirilmelidir. Ayrıca, kalkınma planlarında yaşam kalitesini artırmak üzere seçilen politikaların sayısal hedeflerinin, toplumsal mutluluğu ve refahı yansıtacak şekilde belirlenmesi gerekmektedir.

YMA’nın bir ölçüm olarak sınırlı kalması nedeniyle, YMA bulgularının kalkınma planlarında ayrı bir politika başlığı altında değerlendirilmesi, takip edilmesi ve buradan yola çıkarak ilgili kurumların stratejik planlarına dâhil edilmesi önerilmektedir. Ayrıca, YMA’nın içeriğinin kamu faaliyet alanlarının geniş bir kümesini kapsamaması, vatandaşların yaşam memnuniyetini maksimize edecek hizmet alanlarının belirlenmesine yardımcı olacaktır. Bu kapsamda, daha önceki yıllarda OECD tarafından belirlenen kriterleri kullanarak hesaplanan İllerde Yaşam Endeksi’ne yönelik çalışmalar yeniden hayata geçirilebilir. Böylelikle 12. Kalkınma planında ifade edilen, yaşam kalitesi endeksinin ölçülmesi ve izlenmesi politikası da uygulanabilecektir. Genişletilen göstergeler üzerinden yeniden hazırlanacak YMA veya İllerde Yaşam Endeksi ile toplumsal memnuniyetin iyileştirilmesine en fazla katkıyı sunacak hizmet alanlarının belirlenmesi sağlanabilir.

Son olarak, Türkiye’de kamu kaynaklarının tahsisinde yaşam memnuniyetine ilişkin herhangi bir kıstas bulunmamaktadır. Vatandaşların memnuniyetinin düşük olduğu, ancak yaşam memnuniyetini artıracak hizmet alanlarının belirlenerek, bütçe

ödeneklerinin tahsis edilmesinde mutluluk ekonomisi bulgularından yararlanılabilir. Bu sayede, yaşam memnuniyetini maksimize edecek kamu politikalarına ilave kaynak yaratmada veya kamu harcamalarının önceliklendirilmesinde Yeni Zelanda örneğinde olduğu gibi veri temelli referanslar kullanmak mümkün olacaktır. İlerleyen dönemlerde ekonomik büyüme, işsizlik, enflasyon, dış ticaret gibi temel makroekonomik verilerin yanında vatandaşların yaşam memnuniyetindeki değişimleri yansıtacak hesaplamaların dâhil edilmesi ve endekslerin belirlenmesi, siyasi zeminde bir fark yaratma fırsatı doğurabilir.

Kaynakça

- Adler, A. & Seligman, M. E. P. (2016). Using wellbeing for public policy: Theory, measurement, and recommendations. *International Journal of Wellbeing*, 6(1), 1-35.
- Centre for Bhutan Studies & GNH Research. (2016). *A compass towards a just and harmonious society: 2015 GNH survey report*. Centre for Bhutan Studies & GNH Research.
- Clark, A. E., Flèche, S., Layard, R., Powdthavee, N. & Ward, G. (2018). *The origins of happiness: The science of well-being over the life-course*. Princeton University Press.
- Deviren, N. V. & Yıldız, O. (2017). Gayrisafi milli mutluluğun ekonomik kalkınmadaki rolü: Bhutan Krallığı örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(4), 232-248.
- Di Tella, R. & MacCulloch, R. J. (2006). Some uses of happiness data in economics. *Journal of Economic Perspectives*, 20(1), 25-46.
- Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin*, 95, 542-575.
- Diener, E., Sandvik, E., Seidlitz, L. & Diener, M. (1993). The relationship between income and subjective well-being: Relative or absolute?. *Social Indicators Research*, 28(3), 195-223.
- Dumludağ, D. (2014). Fayda, mutluluk ve refah. A. F. Aysan & D. Dumludağ (Der.), *Kalkınmada yeni yaklaşımlar*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Easterlin, R. (1974). Does economic growth improve the human lot?. P. A. David & M. W. Reder (Ed.), *Nations and households in economic growth: Essays in honor of Moses Abramovitz*. Palo Alto: Stanford University Press.
- Easterlin, R. A. & O'Connor, K. J. (2020). *The easterlin paradox*. IZA Discussion Papers, IZA DP No. 13923.
- Frey, B. S. (2018). *Economics of happiness*. Springer.
- Frey, B. S. & Stutzer A. (2000). Happiness, economy and institutions. *Economic Journal*, 110(466), 918-938.
- Frey, B. S. & Stutzer, A. (2009). Should national happiness be maximized?. A. K. Rutt & B. Radcliff (Ed.), *Happiness, economics and politics*. Massachusetts: Edward Elgar Publishing.
- Government of New Zeland (2019). *Wellbeing budget 2019*. <https://www.treasury.govt.nz/publications/wellbeing-budget/wellbeing-budget-2019-html>
- Government of New Zeland (2020). *Wellbeing budget 2020 rebuilding together*. <https://www.treasury.govt.nz/sites/default/files/2020-05/b20-wellbeing-budget.pdf>
- Graham, C. (2005). The economics of happiness insights on globalization from a novel approach. *World Economics*, 6(3), 41-55.
- Helliwell, J. F. & Wang, S. (2012). The state of world happiness. *World Happiness Report*, 10-57.
- Helliwell, J. F., Layard, R., Sachs, J. D., Aknin, L. B., De Neve, J.-E. & Wang, S. (Eds.). (2023). *World happiness report 2023* (11th Ed.). Sustainable Development Solutions Network.
- Indian Express (2022) *Madhya Pradesh Govt eyes to introduce 'happiness' subject in school syllabus*. <https://indianexpress.com/article/education/madhya-pradesh-govt-eyes-to-introduce-happiness-subject-in-school-syllabus-7756743/> (February 5, 2022).
- Jaswal, V., Kishore, K., Muniraju, M., Jaswal, N. & Kapoor, R. (2020). Understanding the determinants of happiness through gallup world poll. *Journal of Family Medicine and Primary Care*, 9(9), 4826.
- Johns, H. & Ormerod, P. (2007), *Happiness, economics and public policy*. Institute of Economic Affairs, London.
- Kahyaoğlu, O. (2008). *Yaşam memnuniyeti ve yaşam memnuniyetini etkileyen değişkenler ile ekonometrik uygulama: Türkiye örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi.

- Kamilçebebi, H. (2023). Mutluluk İktisadında Easterlin'e Karşı Veenhoven: İktisadi Büyüme Mutluluğu Artırır mı?. *Journal of Economic Policy Researches*, 10(2), 691-720.
- Kroll, C. (2010). Public policy and happiness. *Friedrich-Ebert-Stiftung*. www.feslondon.org.uk
- Layard, R. (2005). *Happiness: Lessons from a new science*. New York: Penguin.
- Lee, C. J. (2021). Effects of government characteristics on the quality of life. *Social Indicators Research*, 157, 563-579.
- Levinson, A. (2013). *Happiness, behavioral economics, and public policy* (No. w19329). National Bureau of Economic Research.
- Martela, F., Greve, B., Rothstein, B. & Saari, J. (2020). The nordic exceptionalism: What explains why the nordic countries are constantly among the happiest in the world. *World Happiness Report*, 129-146.
- Merkit, N. (2021). Nietzsche'nin 'son insan'ının ve cesur yeni dünya'nın mutluluk anlayışı üzerine bir değerlendirme. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 179-200.
- Mintrom, M. (2019). New Zealand's wellbeing budget invests in population health. *The Milbank Quarterly*, 97(4), 893.
- Musikanski, L. (2014). Happiness in public policy. *Journal of Social Change*, 6(1), 55-85.
- Papastergiou, E., Latinopoulos, D., Evdou, M. & Kalogerisis, A. (2023). Exploring associations between subjective well-being and non-market values when used in the evaluation of urban green spaces: A scoping review. *Land*, 12(3), 700.
- Rajya Anand Sansthan. (2022). *Workshop: Developing happiness index for Madhya Pradesh*. <https://www.anandsansthanmp.in/hi/anandsansthan-workshop>
- Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 141-166.
- Ryff, C. D., Boylan, J. M. & Kirsch, J. A. (2021). Eudaimonic and hedonic well-being. *Measuring Well-Being*, 92-135.
- Royal Government of Bhutan (2012). *The report of the high-level meeting on wellbeing and happiness: Defining a new economic paradigm*. New York: The Permanent Mission of the Kingdom of Bhutan to the United Nations. Thimphu: Office of the Prime Minister.
- Stevenson, B. & Wolfers, J. (2008). *Economic growth and subjective well-being: Reassessing the Easterlin paradox*. NBER Working Paper Series, <http://www.nber.org/papers/w14282>.
- Stiglitz, J. E., Sen, A. & Fitoussi, J. P. (2009). Report by the commission on the measurement of economic performance and social progress. www.stiglitz-sen-fitoussi.fr (01.12.2022)
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2019). *On birinci kalkınma planı (2019-2023)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/07/On_Birinci_Kalkinma_Planı-2019-2023.pdf
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı (2023). *On ikinci kalkınma planı (2024-2028)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/12/On-ikinci-Kalkinma-Planı_2024-2028_11122023.pdf
- Şeker, M. (2016). *Mutluluk ekonomisi-kamu ekonomisi açısından bir analiz*. Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2024). *2024-2028 stratejik planı*. <https://www.aile.gov.tr/media/157370/stratejik-plan-2024.pdf>
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2013). *Onuncu kalkınma planı (2014-2018)*. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/08/Onuncu_Kalkinma_Planı-2014-2018.pdf
- T.C. Kalkınma Bakanlığı (2018). *Kentsel yaşam kalitesi özel ihtisas komisyonu raporu*. Yayın No: KB: 3014- ÖİK: 795.
- The Treasury (2019). *The living standards framework*. <https://treasury.govt.nz/information-and-services/nz-economy/living-standards>
- The United Arab Emirates' Government Portal (2022). *National programme for happiness and wellbeing*. <https://u.ae/en/about-the-uae/the-uae-government/government-of-future/happiness#:~:text=HappinessandWellbeing>
- TÜİK (2021). *Yaşam memnuniyeti araştırması, 2020*. www.tuik.gov.tr/media/announcements/yasam_memnuniyeti_arastirmasi_2020.pdf
- TÜİK (2023). *Yaşam memnuniyeti araştırması, 2022*. data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yaşam-Memnuniyeti-Arastirmasi-2022-49691
- UK Parliament (2009). *Wellbeing in public policy*. <https://edm.parliament.uk/early-day-motion/40060/wellbeing-in-public-policy>
- United Nations General Assembly. (2012). Resolution adopted by the general assembly on 28 June 2012. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/475/68/PDF/N1147568.pdf?OpenElement>
- Ura, K., Alkire, S. & Zangmo, T. (2012). *Bhutan: Gross national happiness and the GNH Index*.
- Veenhoven, R. (1991). Is happiness relative?. *Social Indicators Research*, 24, 1-34.

-
- Veenhoven, R. (2000). The four qualities of life. *Journal of Happiness Studies*, 1(1), 1-39.
- Veenhoven, R. (2004). Happiness as an aim in public policy: The greatest happiness principle. *Positive Psychology in Practice*, 1-31.
- Veenhoven, R. (2010). Greater happiness for a greater number. *Journal of Happiness Studies*, 11(5), 605-629.
- Veenhoven, R. & Dumludağ, D. (2015). İktisat ve mutluluk. *İktisat ve Toplum Dergisi*, 58, 46-51.
- Veenhoven, R. & Vergunst, F. (2014). The Easterlin illusion: Economic growth does go with greater happiness. *International Journal of Happiness and Development*, 1(4), 311-343.

Çıkar Çatışması: Yoktur.

Finansal Destek: Yoktur.

Etik Onay: Yoktur.

Yazar Katkısı: Yaprak KARADAĞ DUYMAZLAR (%70), Bernur AÇIKGÖZ (%15), M. Burak ÖNEMLİ (%15)

Conflict of Interest: None.

Funding: None.

Ethical Approval: None.

Author Contributions: Yaprak KARADAĞ DUYMAZLAR (70%), Bernur AÇIKGÖZ (15%), M. Burak ÖNEMLİ (15%)

Happiness Economics and Public Policy

Yaprak KARADAĞ DUYMAZLAR, Bernur AÇIKGÖZ, Muharrem Burak ÖNEMLİ

Extended Abstract

In today's world, where the traditional economic development approach has been replaced by human development and sustainable development, policies aimed at improving the quality of life are widely implemented. The inclusion of human well-being in the concept of quality of life makes it necessary to measure and promote happiness. In this context, happiness economics, which is a sub-field of welfare economics and development economics, is being studied in the national and international arenas.

The aim of happiness economics studies is to develop an alternative to the utility measure of welfare economics with a more comprehensive perspective without ignoring the importance of macroeconomic indicators. Furthermore, studies in the field evaluate the relationship between happiness and economic policies from an interdisciplinary perspective and present findings on the effects of these policies on happiness (Graham, 2005, p. 41-43; Veenhoven & Dumludağ, 2015). Thus, it is aimed to provide a basis for policy-makers and decision-makers in the policy-making process and to improve the level of happiness in society.

The origin of happiness economics is seen in Easterlin's study in 1974. In this study, Easterlin stated that in a certain period of time, rich people are happier than poor people. However, in the post-World War II period in the USA, the per capita income per capita increased approximately twice, and it was observed that there was no significant increase in the happiness values of American citizens. Based on these data, Easterlin claimed that the increase in income does not bring happiness in the long run. This finding, which was later defined as the Easterlin Paradox, led to the questioning of the relationship between economic growth and happiness (Easterlin, 1974; Di Tella & MacCulloch, 2006, p. 26; Easterlin & O'Connor, 2020, p. 2).

While there are similar results to Easterlin's Paradox for some countries, this long-run relationship between income and happiness cannot be accepted as absolute truth. Veenhoven, one of the most well-known opponents of Easterlin, stated in various studies that happiness depends on income and that the average level of happiness increases in high-growth countries (Kamilçelebi, 2023, p. 695; Veenhoven, 1991). In the field of happiness economics, there are studies that support the findings of Veenhoven and Easterlin.

Also, even in the short run, it is widely accepted in the literature that income is a strong determinant of happiness; it is not possible to limit income as the only factor that determines and explains happiness. The determinants of happiness encompass a range of factors, such as income, work, environment, social relations, security, and housing, that are related to people's lives.

Determining which variables affect happiness makes it necessary to measure happiness. Happiness can be measured in a number of ways, including surveys, psychological tests, and medical methods. Happiness economics studies generally use reports, indices, and databases containing survey results. Some of these studies are the European Social Survey, the Better Life Index, the World Values Survey, the World Happiness Report and the Happy Planet Index. In Turkey, the Life Satisfaction Survey (YMA) has been conducted in this area since 2003. The Life in Provinces Index was published in 2016, but a more recent study has not been conducted.

Even though the roots of happiness economics studies and happiness measurements have been laid in relatively earlier years, the idea of including happiness in public policy has become widespread in the 21st century. While in some countries, happiness is seen as the ultimate purpose of public policy, in others, it is used as a complementary measure of well-being. For example, Bhutan has recognised the ultimate purpose of the state as the happiness of its citizens since its founding constitution. In the last century, the calculation of Gross National Happiness (GNH) has institutionalised

this conception. The country shapes its public policies by taking into account GNH, which is calculated on the basis of various indicators, including national income, cultural values, and individual life satisfaction (Centre for Bhutan Studies & GNH Research, 2016, p. 30-34; Ura et al., 2012, p. 4-10)

Besides, in 2008, a commission of leading economists in France produced a report aimed at identifying indicators that better reflect economic and social progress. In its report, the commission recognised the importance of economic indicators such as national income and unemployment but suggested that the focus of calculations should shift from economic production to the people's well-being (Stiglitz et al., 2009, p. 7-13). A year later, in the UK, a parliamentary motion made promoting happiness and well-being a public policy objective for the government, citing that levels of happiness had not changed in 25 years (UK Parliament, 2009).

The United Nations (UN) has also taken action to coordinate international activities carried out by countries. For this purpose, the UN has proposed including well-being in the Sustainable Development Goals in 2011. In addition, the UN has made recommendations to governments on measuring the happiness of citizens, preparing plans and programmes to increase happiness, reducing corruption, and taking steps to strengthen international cooperation (Musikanski, 2014, p. 57; Royal Government of Bhutan, 2012, p. 28-86). Furthermore, the United Arab Emirates (UAE) has been at the forefront of the transition to a new conception of development through its implemented projects and practices. Notably, the UAE has represented happiness at the ministerial level, which is a first in the world. The UAE Ministry of Happiness is responsible for measuring and promoting happiness in social culture, as well as preparing and coordinating plans and programmes in this area. Similarly, in the same year, the Happiness Unit was established in India (The United Arab Emirates Government Portal, 2022; Rajya Anand Sansthan, 2022). In 2019, unlike other countries, New Zealand began to prioritise the well-being of its citizens in the distribution of public resources through a budgeting approach known as the Well-being Budget (Mintrom, 2019, p. 893-894).

In Turkey, attempts to include happiness in public policy are evident in the 10th and 11th development plans. While the concept of quality of life was frequently referenced in previous development plans in Turkey, the 10th and 11th development plans introduce the term "happiness." In both development plans, happiness is identified as a goal to be achieved after economic welfare. The 11th Development Plan also contains a specialised commission report on happiness and other related concepts in the context of quality of urban life. In this report, it is proposed to discuss what can be done to increase citizens' happiness and life satisfaction.

However, in the 12th Development Plan, happiness and other related concepts are not included except for quality of life, and happiness is not mentioned as a goal of development policy. This situation shows that the importance of happiness in development plans has decreased. However, the same plan emphasises quality of life and states that mechanisms for measuring and monitoring the quality of urban life will be implemented. In this context, despite the lack of satisfaction indicators and happiness-oriented practices, positive steps are being taken to improve the quality of life.

By evaluating the whole process, it can be said that there is an awareness of happiness and related concepts in Turkey. However, in order for this awareness to be sustained, it is recommended that a separate theme or objective on happiness and related concepts be identified in development plans and that programmes and policies suitable for the purpose of increasing social happiness be addressed under this section.

Existing positive efforts to improve the quality of life should be supported by initiatives aimed at the well-being of the individual, going beyond the dimensions of city, space, environment, and family in the long term. To this end, action plans and programmes to assess subjective well-being should be put on the agenda. In addition, the quantitative objectives of the policies chosen in development plans to improve the quality of life should be defined in such a way as to reflect social happiness and well-being.

Compared to development plans, it is observed that studies on measuring happiness in Turkey date back to much earlier years. Since 2003, it has been possible to obtain information about the happiness of individuals according to their age, marital status, education, and gender in the YMA. In these surveys, the satisfaction level of citizens with selected public services is also measured. However, it is noted that the measurements obtained from the YMA are not included as a target indicator in development plans. In this context, it is suggested that the results obtained from the YMA should be evaluated and monitored under a separate policy heading in the development plans and included in the strategic plans of the relevant institutions.

Moreover, to broaden the scope of happiness measurements, studies on the Life in Provinces Index can be brought back to the agenda. The indicators of this index can be updated according to current conditions. Alternatively, expanding the scope of the survey to include questions in the YMA will be beneficial in the context of happiness and development policy.

Finally, there is no criterion for life satisfaction in the allocation of public resources in Turkey. The findings of happiness economics can be used in the allocation of budgetary resources by identifying service areas where citizen satisfaction is low, which can increase life satisfaction. As in the case of New Zealand, the inclusion of calculations and indices that reflect changes in citizens' life satisfaction alongside basic macroeconomic data can create an opportunity to make a difference on the political ground.